

VERPLICHT PENSIOEN

PCN Seminar November 2018

AGENDA

Tijd	Item	Spreker
9.00-9.05	Welkom	Harald Linkels (PCN)
9.05-9.15	Verplicht pensioen prioriteit in Centraal dialoog	Norwin Willem (Vakbondsorganisatie Usibo)
9.15-9.35	Pensioenlandschap en pensioenplicht	Hans Kennis (Pensioenadviseur Montae)
9.35-10.00	Bestaansminimum en armoedeonderzoek	Wietze Koopman (Consumentenbond Unkobon)
10.00-10.30	Pensioenplicht Aruba	Angel Bermudez (voormalig minister van Financiën Aruba)
10.30-10.45	Pauze	
10.45-11.15	Pensioenplicht Curacao	Servaas Houben (Dutch Caribbean Economists)
11.15-11.40	Paneldiscussie	Sprekers seminar
11.40-11.50	Wrap up	Hans Kennis
11.50-12.00	Afsluiting	Harald Linkels

WELKOM

Harald Linkels
voorzitter Pensioenfonds Caribisch
Nederland en initiatiefnemer

VERPLICHT PENSIOEN PRIORITEIT IN CENTRAAL DIALOOG

Norwin Willem
USIBO

Algemeen Pensioen

**Een van de prioriteitspunten van USIBO
in het Centraal Dialoog**

WAT IS PENSIOEN?

Pensioen is het inkomen dat men krijgt, nadat men gestopt is met werken.

Met andere woorden bij het bereiken van de wettelijke pensioenleeftijd kan de werknemer een pensioen ontvangen.

USIBO met haar 7 aangesloten vakverenigingen heeft kennis genomen dat er bij veel bedrijven geen pensioenplan aanwezig is en dat de medewerkers aan het einde van hun loopbaan aangewezen zijn op alleen het ouderdomspensioen.

AANBEVELING

Aan te bevelen is dat het CBS een onderzoek doet naar de toestand van wel of geen pensioenregeling bij de bedrijven op Bonaire.

WAT ZIJN DE GEVOLGEN ALS ER GEEN PENSIOENREGELING BESTAAT

Dit heeft tot gevolg dat de betrokken werknemers het alleen zullen moeten hebben van de AOV-uitkering

Het is vandaag niet opportuun om het te hebben over de gevolgen wat dit met zich meebrengt, met betrekking tot de verpaupering van deze kwetsbare groep.

Wij verwijzen in deze naar zowel het Nibud- als het Regioplanrapport.

Geen betoog noch twijfel dient er te bestaan dat USIBO in gezamenlijkheid met alle betrokkenen zich zal blijven inzetten voor het vast stellen van een sociaal minimum.

Er is een uitdrukking die stelt dat de beschaving van een gemeenschap gemeten wordt door de wijze waarop men omgaat met de jeugd (kinderen), de ouderen en met de groep met een lichamelijke of geestelijke deficiëntie.

Hoe staat het met deze criteria op Bonaire ???

OPLOSSING.....

De waarborg voor een waardig bestaan in de laatste fase van iemands leven is naar onze mening geboden door een algemene additionele pensioenregeling in te voeren, naast de sociale uitkering AOV.

OPLOSSING.....

Ideaal zou zijn indien dit op een vrijwillige basis zou plaatsvinden middels een sociaal akkoord tussen de werkgever en de werknemer.

Jammer genoeg zal dit een utopie blijken te zijn.

Vandaar dat USIBO een beroep doet, om een studie te doen dit vast te stellen middels een verplichte algemene pensioenregeling.

DOEL

Het doel van USIBO is te streven naar een situatie, waarbij de werknemer aan het einde van zijn/haar loopbaan een inkomen heeft, dat bestaat uit drie componenten:

- ✓ De wettelijke AOV-uitkering.
- ✓ Een aanvullende pensioen opgebouwd door de werkgever en de werknemer gedurende de loopbaan.
- ✓ Een stukje inkomen opgebouwd door de werknemer middels een door hem/haarzelf geschapen spaarfonds.

Het Centraal Dialoog is hiervoor een uitermate geschikt platform

We beschikken over werkgevers, werknemers en een Pensioenfonds Caribisch Nederland

Wat wij met zijn allen moeten vaststellen is.

- Tijdstip van implementatie (1 januari 2020).
- De premiehoogte verdeeld tussen werkgever en werknemer.
- Een wettelijke basis scheppen.

STOF TOT NADENKEN

Misschien zijn er mensen die denken dat een sektorale invoering als transitie geschikt zou kunnen zijn.

USIBO kan dit ondersteunen mits er ook een sektorale verbindende verklaring komt voor CAO-onderhandelingen.

UITVOERING

Voor de uitvoering van dit plan, zijn de volgende actiepunten, niet limitatief opgesteld.

1. CBS brengt de huidige toestand in kaart en kan misschien een voorzichtige extrapolatie maken van de toestand tot 2030.
2. De rekenmeesters gaan vervolg aan de slag voor de bepaling van de inhoud van de pensioenregeling .
3. Een analyse om de voorwaarden te bepalen die de invoering zouden moeten ondersteunen.
4. Wat zal de organisatiestructuur moeten zijn.
5. Hoe wordt toezicht uitgeoefend.

**BEDANKT
EN AAN DE SLAG!**

NORWIN WILLEM

USIBO

14-11-2018

PENSIOENLANDSCHAP EN PENSIOENPLICHT

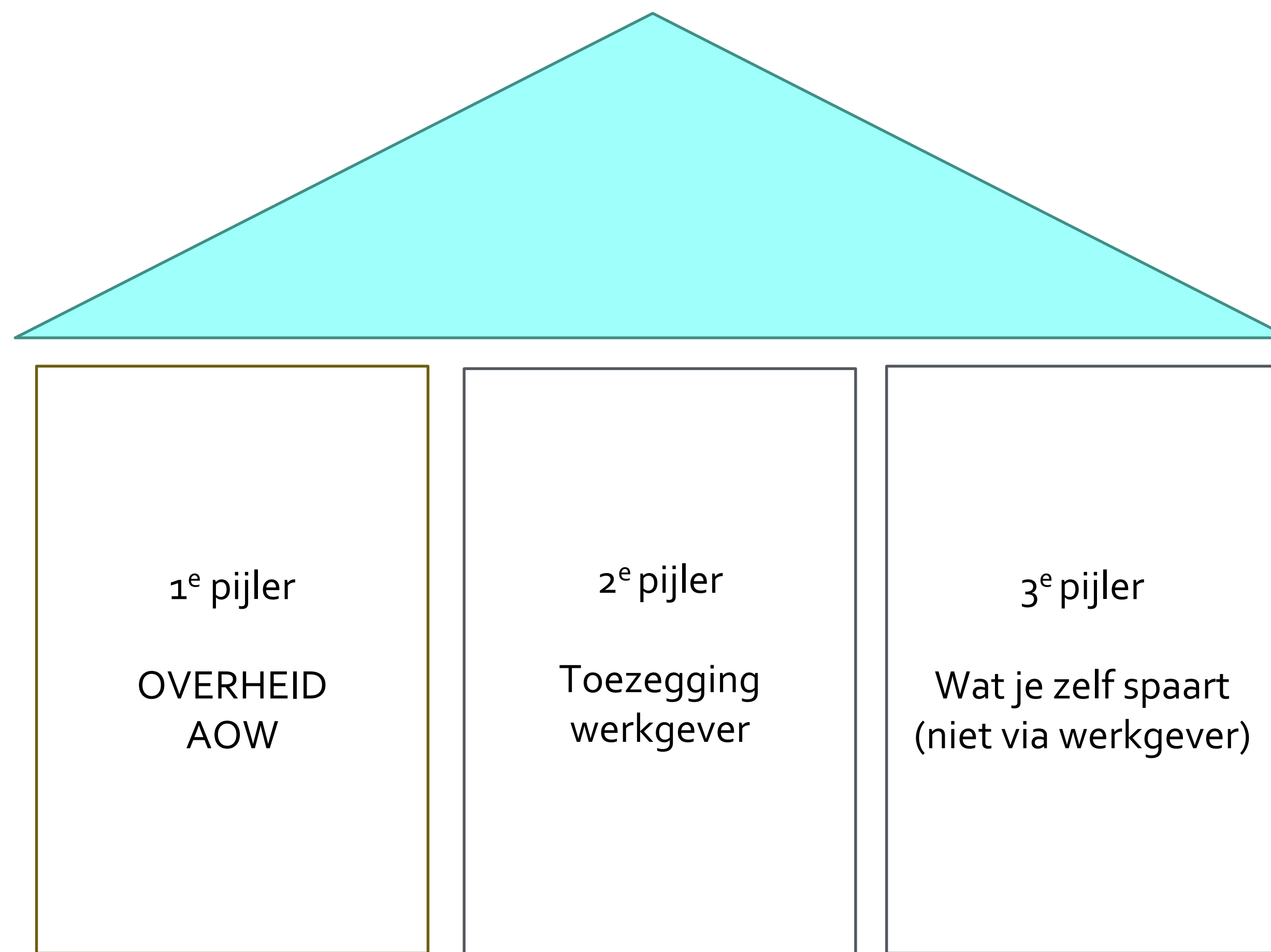
Hans Kennis
Pensioenadviseur Montae

VERPLICHT PENSIOEN?!

14 NOVEMBER 2018

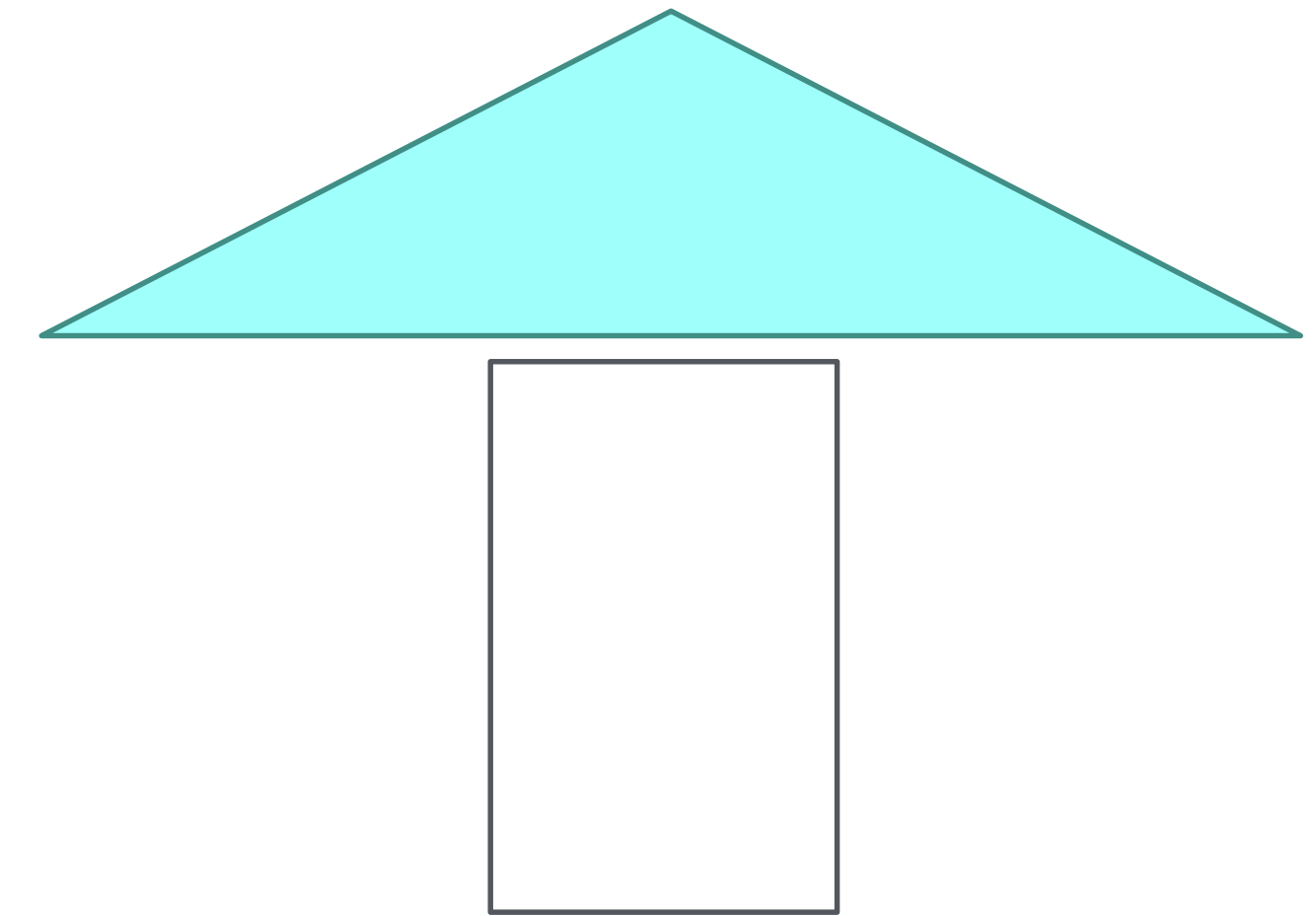

HET PENSIOENLANDSCHAP

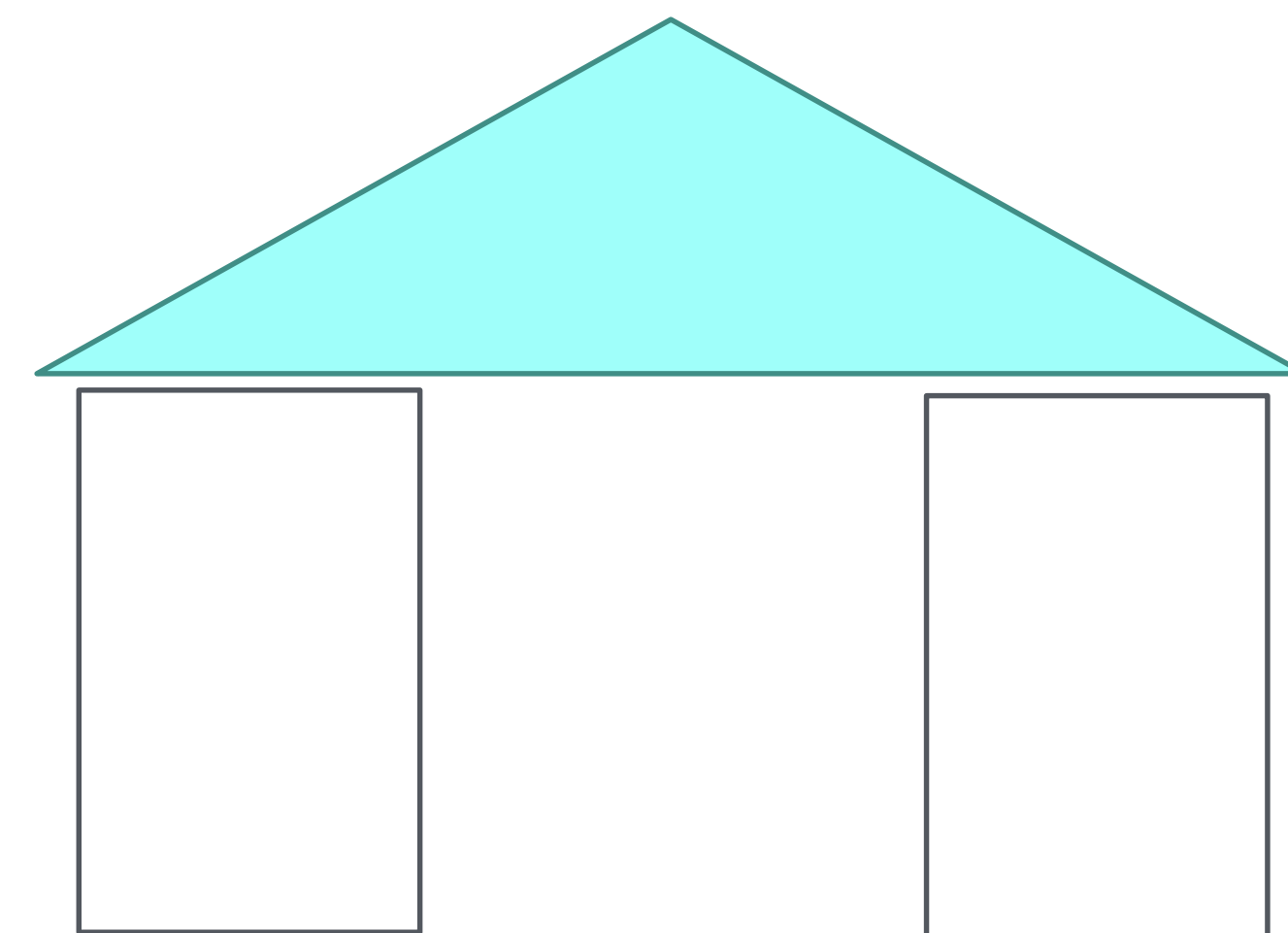
SITUATIE IN NEDERLAND: WERKNEMERS

- Van de werknemers in Nederland bouwt meer dan 95% een pensioen op
- Eerste pensioenfondsen in Nederland rond 1880
Aanleiding: toename fabrieksarbeid, trek naar de stad, zorg voor familieleden was beperkter in de stad dan op het platteland
- Geen plicht voor werkgevers om een pensioenregeling aan te bieden
- Maar het is een onmisbare arbeidsvoorwaarde

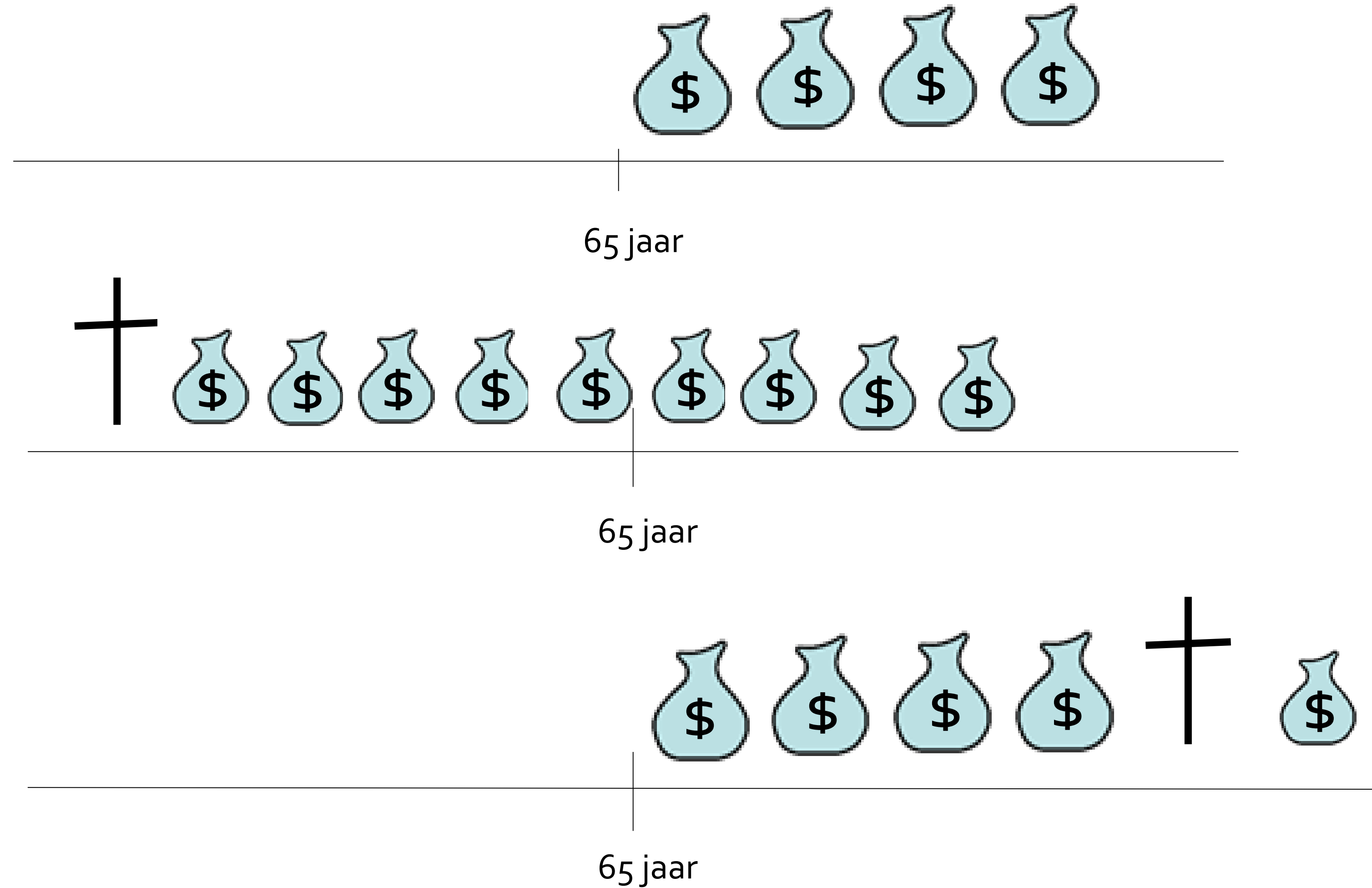
NEDERLAND: PROBLEEM ZZP-ERS

- In Nederland werken meer dan 1 miljoen mensen als ZZP-er
- Een ZZP-er is een zelfstandige zonder personeel
- Een ZZP-er laat zich vaak per uur of voor een klus inhuren
- Een ZZP-er is hiermee “ een concurrent voor bedrijven en werknemers”
- Veel ZZP-ers bouwen geen pensioen op voor zichzelf

PENSIOEN IS NIET ALLEEN VOOR JE OUDE DAG

GEEN PENSIOENOPBOUW: SAMENGEVAT HET PROBLEEM

- Oneerlijke concurrentie
mensen of bedrijven zonder pensioenregeling zijn goedkoper
- Armoedeval bij pensionering, arbeidsongeschiktheid of overlijden
- Toenemend beroep op de maatschappij

ONDERZOEK NIBUD: RONDKOMEN NA PENSIONERING

- Onderzoek 4 oktober 2018
- Rondkomen? Inkomsten en uitgaven in balans na pensionering

Wat verstaat Nibud hieronder?

- Inkomen voldoende om in gewenste behoefte te voorzien en minimaal voldoende om levensonderhoud te bekostigen
- Niet genoodzaakt om na AOW-gerechtigde leeftijd te moeten werken
- Buffer voor onverwachte noodzakelijke uitgaven
- Men kan anticiperen op de inkomensterugval na pensionering
- Inkomen en vermogen hoeft niet meer te zijn dan nodig is om in gewenste behoefte te voorzien

CONCLUSIES ONDERZOEK NIBUD

- Vermogenssituatie gepensioneerden verschilt sterk
- Een derde van de gepensioneerden heeft moeite rond te komen.
- Degene die moeilijk rondkomen zijn:
  - gepensioneerden met lage inkomens
  - huishoudens die alleen van een AOW-uitkering moeten rondkomen
  - huurders
  - voormalig zelfstandigen
  - gescheiden personen

AANBEVELINGEN ONDERZOEK NIBUD

- Het Nibud heeft een aantal aanbevelingen gedaan
- Een aantal zijn niet relevant voor de situatie op de BES
- Een aantal zijn niet relevant voor de discussie die wij vandaag hebben
- De belangrijkste aanbevelingen voor vandaag zijn:
  1. Waarborg dat werkenden voldoende pensioen opbouwen
  2. Laat zelfstandigen automatisch pensioen opbouwen
  3. Bied laagdrempelig financieel advies

AANBEVELINGEN NIBUD

Waarborg dat werkenden voldoende pensioen opbouwen

- Meer dan 95% van de werknemers bouwt een pensioen op
- Dit zegt echter niets over de kwaliteit van de regeling
- Laat werkenden automatisch een minimum pensioen opbouwen

AANBEVELINGEN NIBUD

Laat zelfstandigen automatisch pensioen opbouwen

- Pensioenopbouw is bij zelfstandigen lager
- Zelfstandigen zijn op dit moment zelf verantwoordelijk voor hun pensioen. Mensen vinden het moeilijk vooruit te kijken en zelf geld opzij te zetten voor later.
- Laat zelfstandigen automatisch pensioen opbouwen, eventueel met op-out als blijkt dat persoon voldoende financiële middelen heeft.

AANBEVELINGEN NIBUD

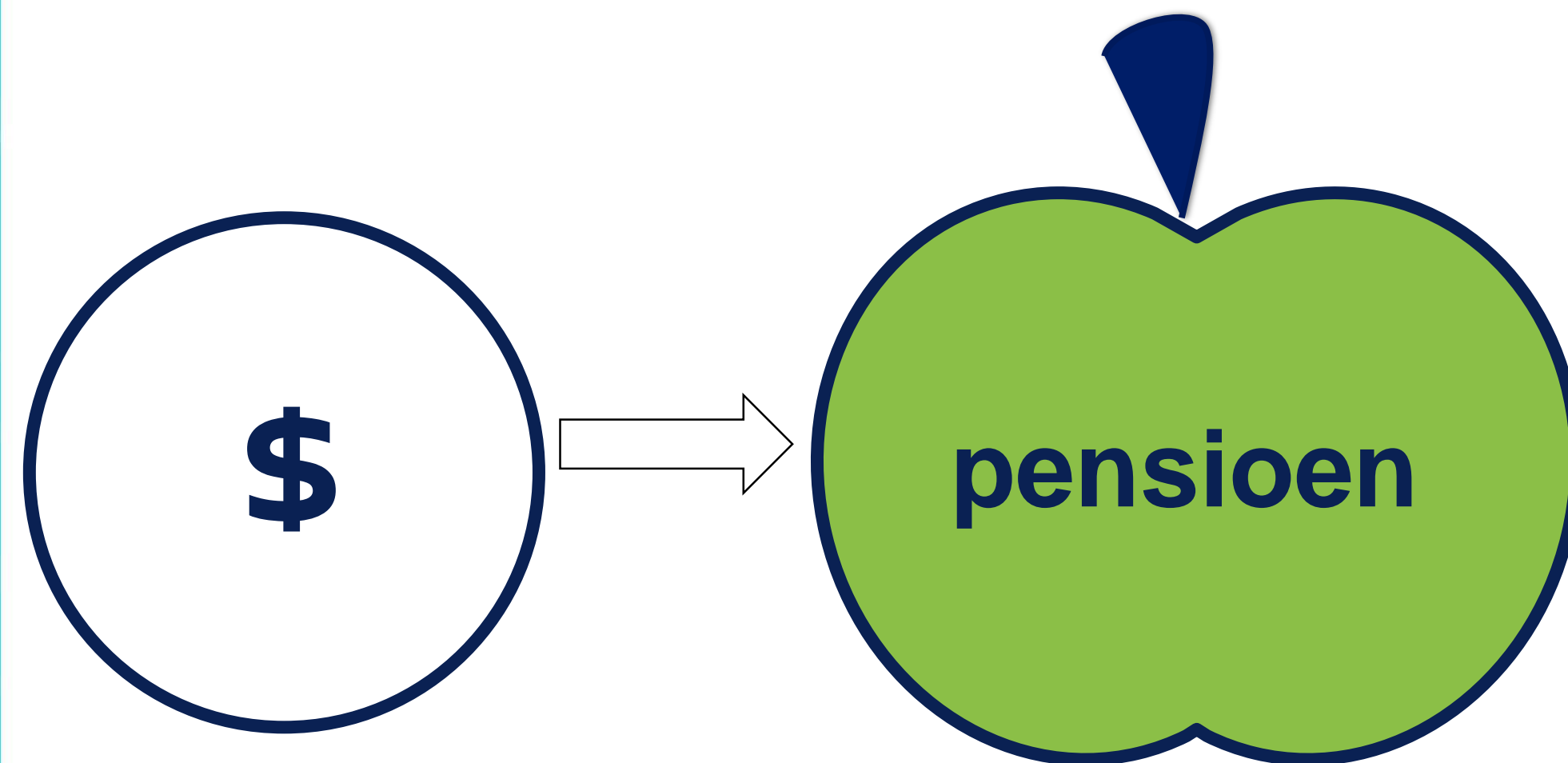
Bied laagdrempelig financieel advies

- Een meerderheid van de Nederlanders is onvoldoende op de hoogte van de financiële situatie na pensionering
- De beroepsbevolking maakt grote veranderingen door, daarnaast neemt het aantal beschikbare premieregelingen toe. Het wordt lastiger om de financiële situatie in kaart te brengen.
- Eén keer per vijf jaar een laagdrempelig financieel advies. Bijvoorbeeld aangeboden door werkgevers, pensioenuitvoerders, Kamer van Koophandel

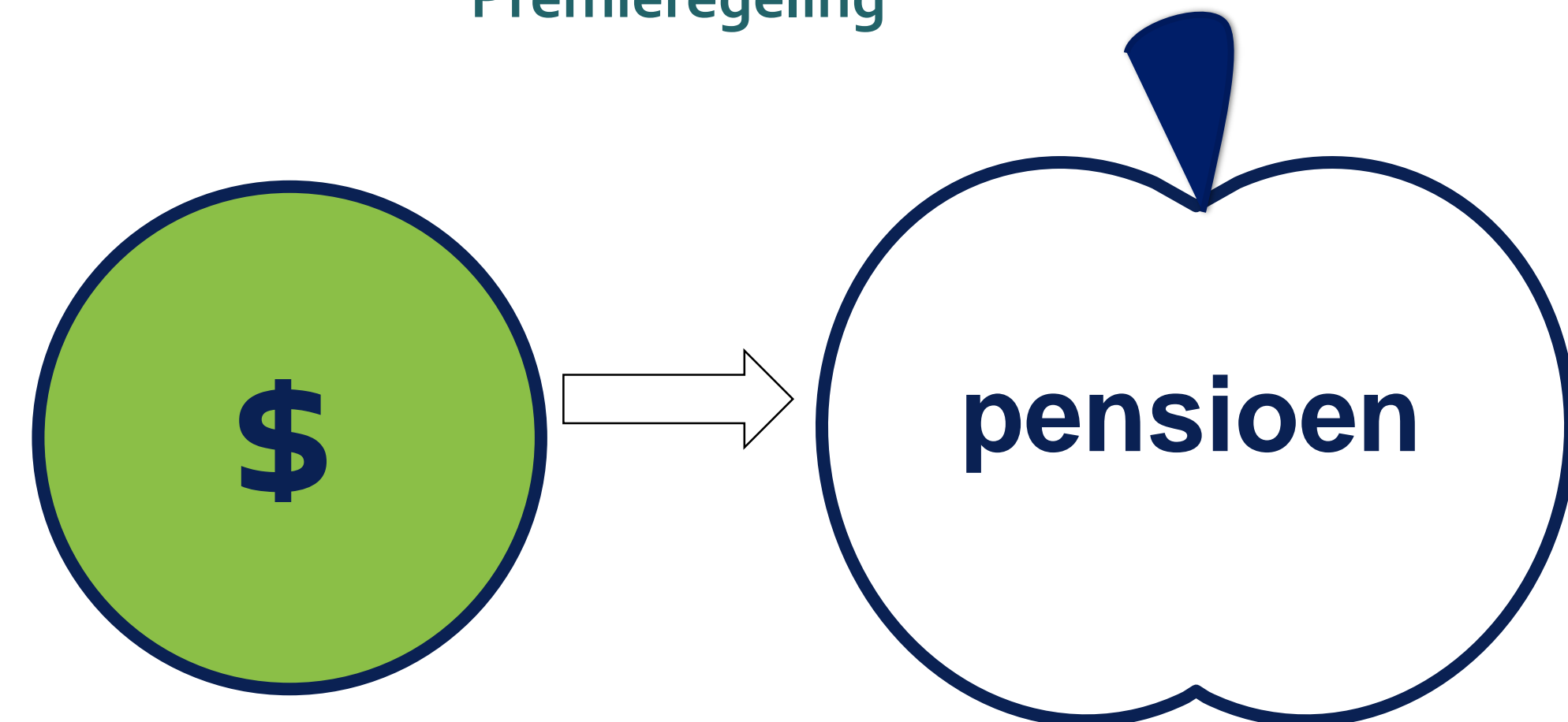
PENSIOENPLICHT: WAT VOOR REGELING?

Uitkerings-
overeenkomst
Defined Benefit
Middelloon

Defined pension
Uitkering is zeker
Variabele premie
Premie is onzeker

Persoonlijk
pensioenvermogen
Defined Contribution
Beschikbare
Premieregeling

Defined contribution
Uitkering is onzeker
Variabel pensioen
Premie inleg ligt vast

SAMENGEVAT EN CONCLUSIES

- “Zelfs” in het land wat een van de beste pensioenstelsels ter wereld heeft wordt gesproken over een pensioenplicht
- Pensioenplicht is een goede oplossing om armoedeval bij pensionering, arbeidsongeschiktheid of overlijden te voorkomen
- Ook vanuit de maatschappij zou een pensioenplicht ondersteund moeten worden
- Echter, een pensioenplicht is geen garantie om armoedeval te voorkomen. Er zal een minimum niveau gedefinieerd moeten worden
- Over exacte invulling van dit niveau met alle voor- en nadelen zal onderzoek gedaan moeten worden. Gezien de situatie op de eilanden zal hierbij nadrukkelijk gekeken moeten worden wat de beste uitvoerder hierbij is.

BEDANKT

**HANS KENNIS
PENSIOENADVISEUR IN
NEDERLAND EN DE DUTCH
CARIBBEAN**

14-11-2018

BESTAANSMINIMUM EN ARMOEDEONDERZOEK

Wietze Koopman
Consumentenbond Unkobon

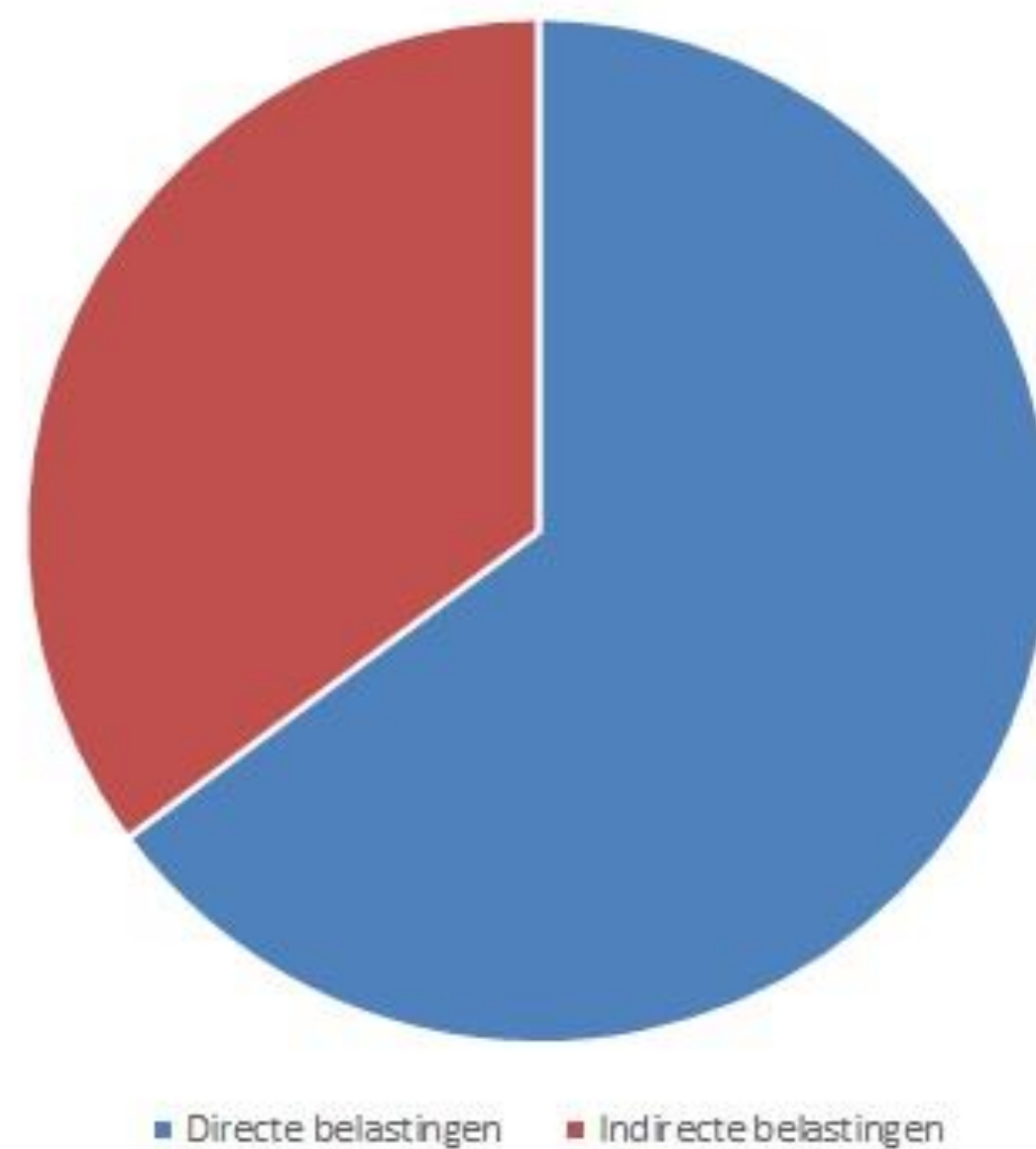
BESTAANSMINIMUM EN ARMOEDEGRENS

- Voorgeschiedenis
- Onderzoek Nibud
- Onderzoek Regioplan
- Relatie met verplicht pensioen

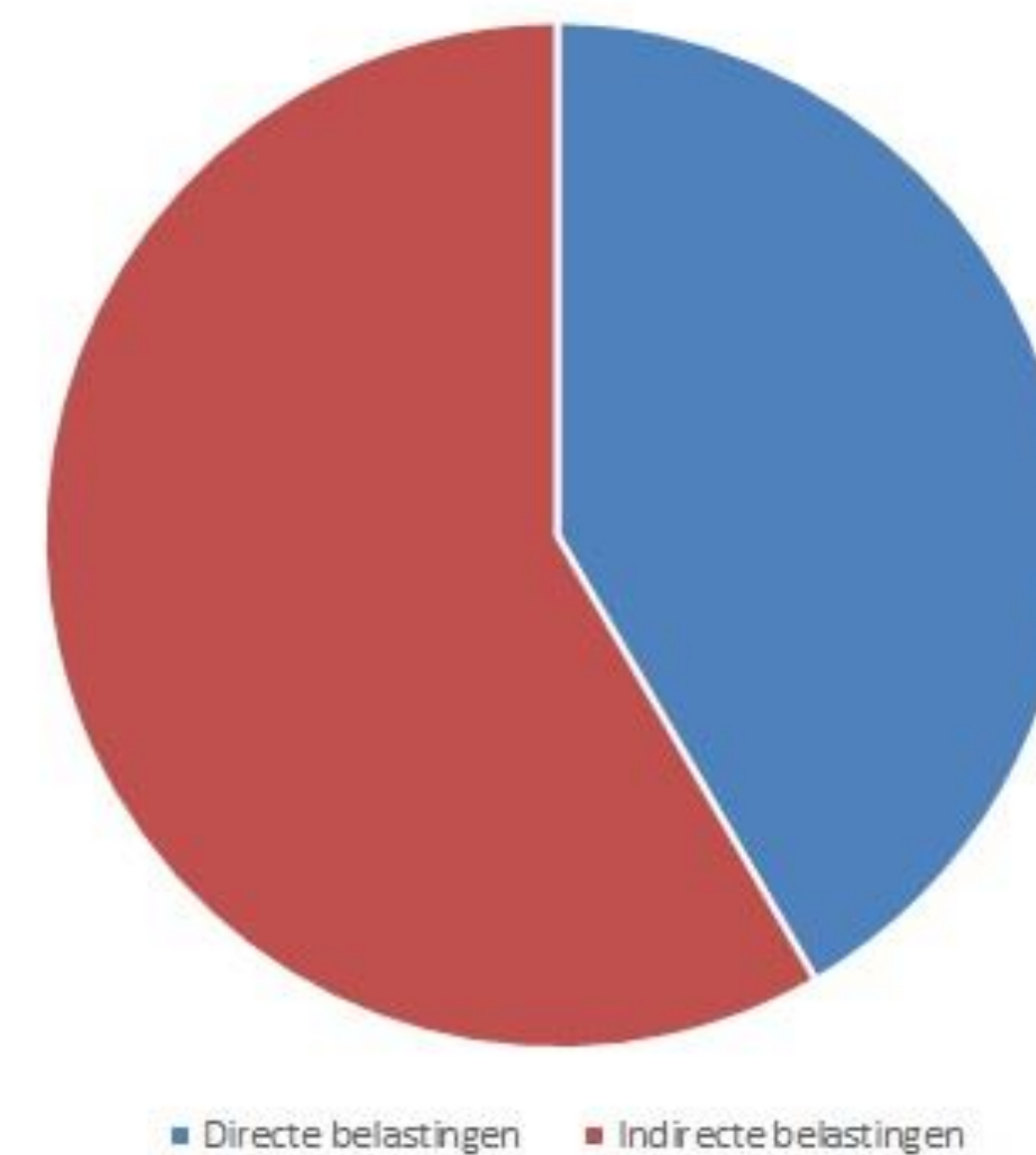

VOORGESCHIEDENIS

verdeling opbrengsten belastingen
en premies Caribisch Nederland
2010

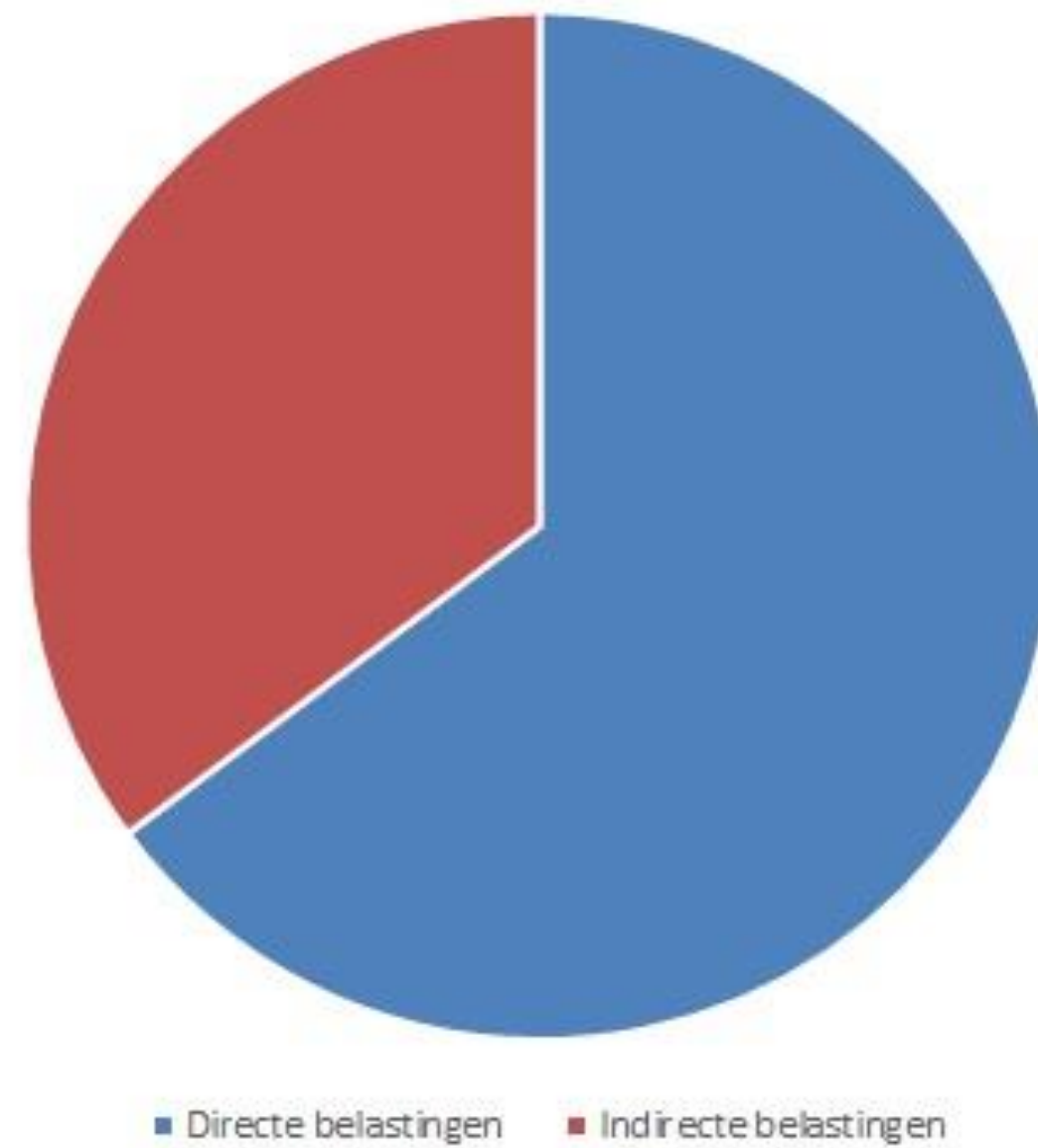
raming verdeling opbrengsten
belastingen en premies Caribisch
Nederland 2011

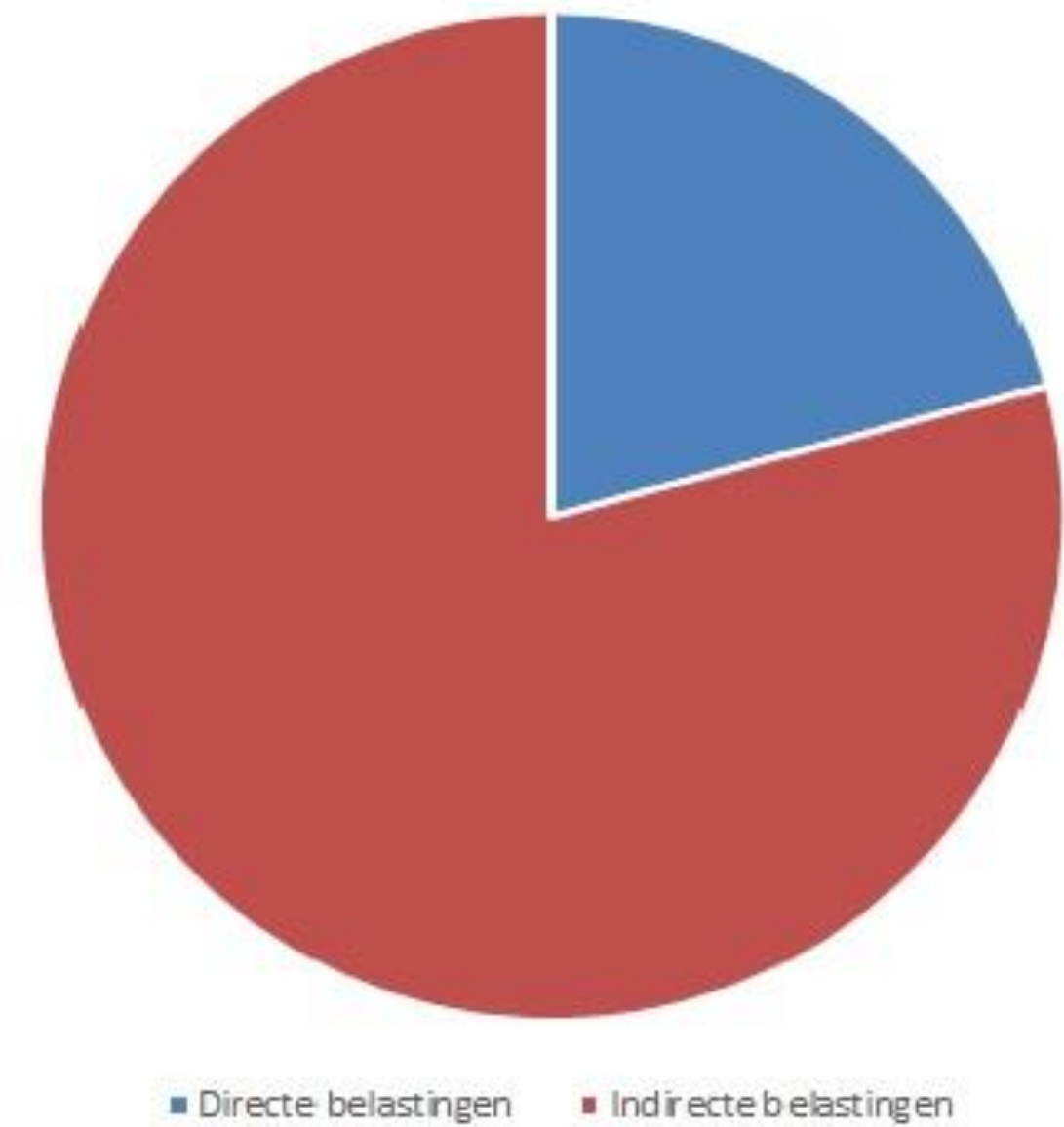

VOORGESCHIEDENIS: REALISATIE

verdeling opbrengsten belastingen
en premies Caribisch Nederland
2010

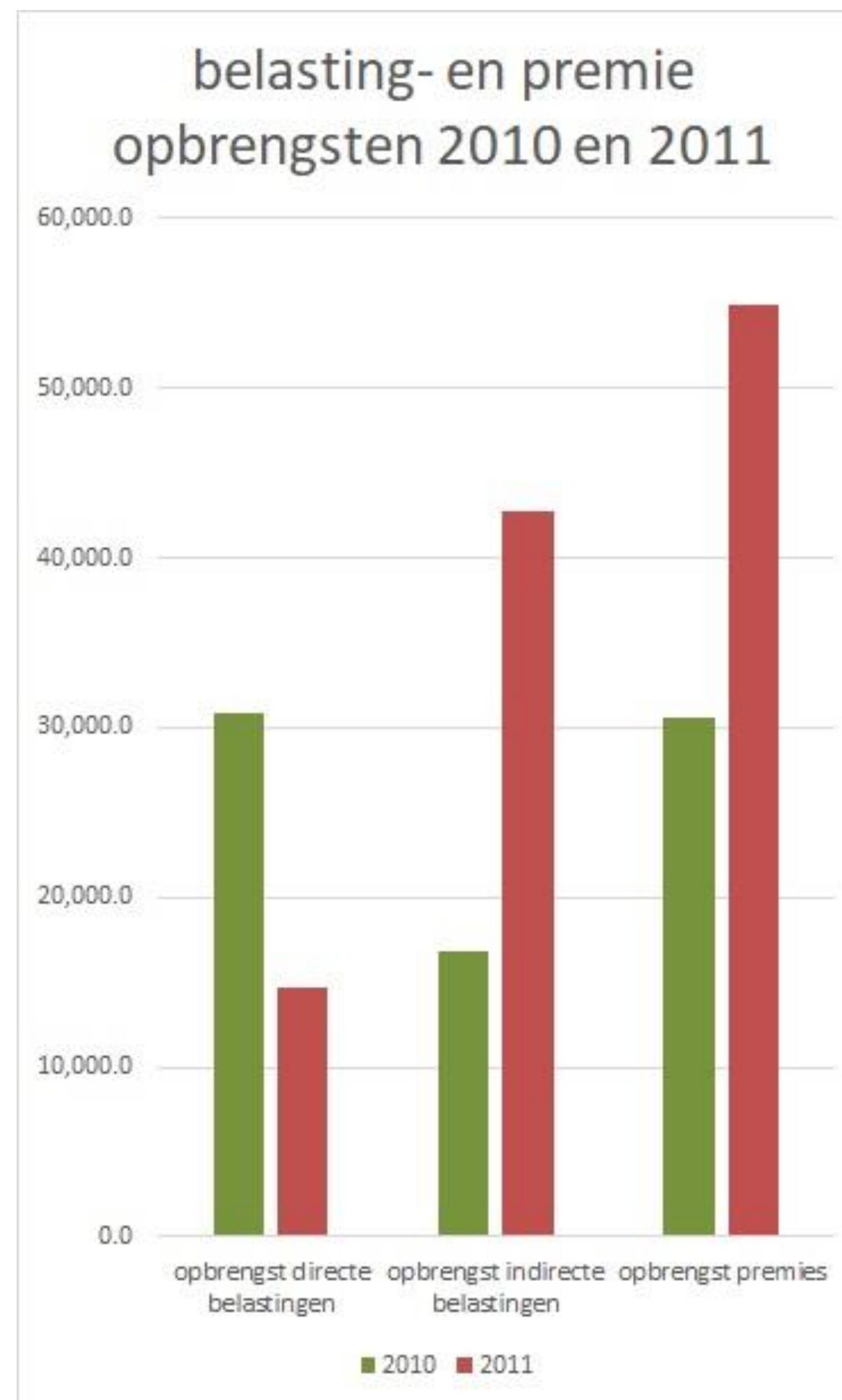
verdeling opbrengsten belastingen
en premies Caribisch Nederland
2012

VOORGESCHIEDENIS

BESTAANSMINIMUM
ARMOEGRENS
14 NOVEMBER 2018

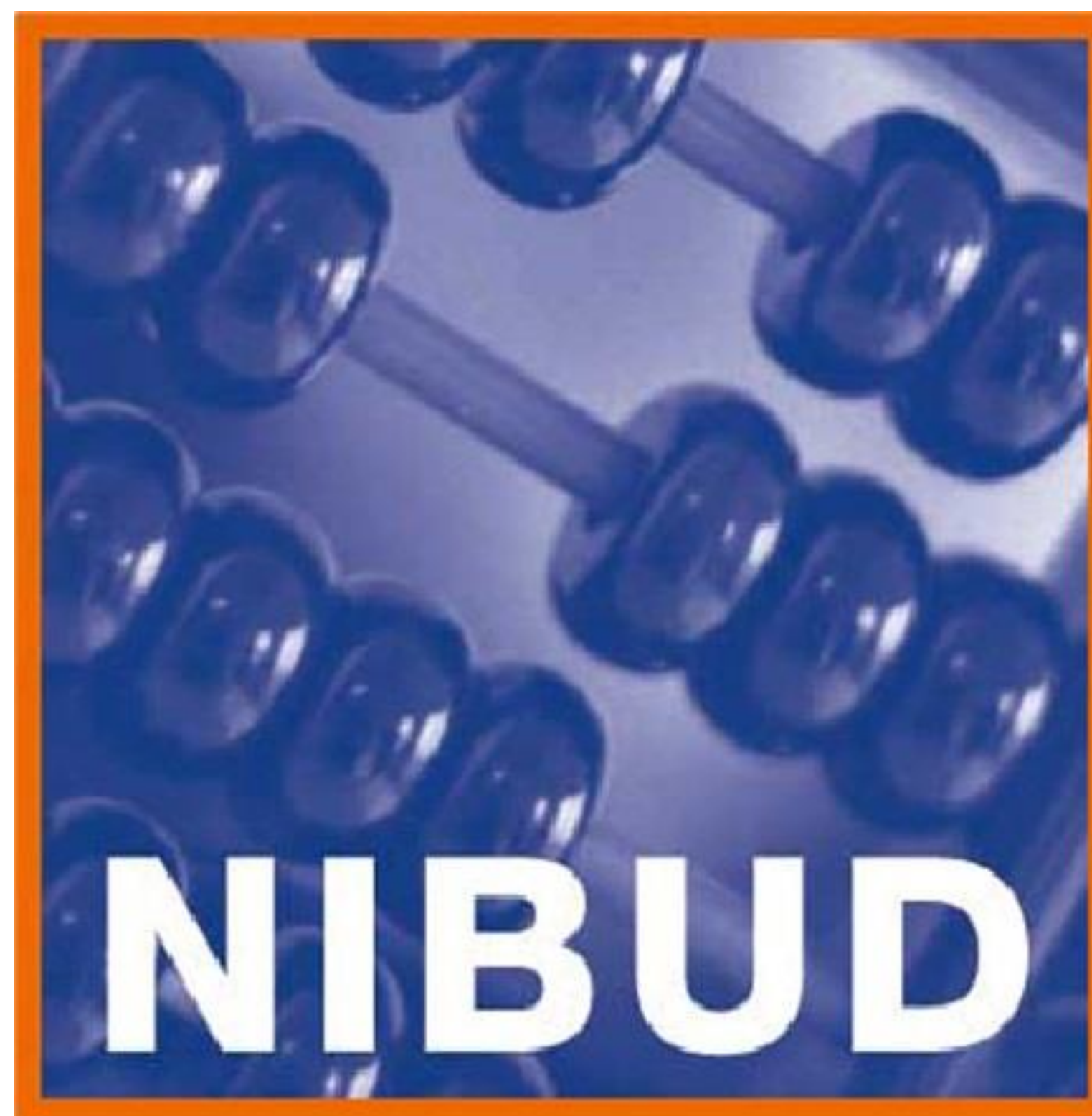
VOORGESCHIEDENIS: BEGRIP ARMOEDE

Definitie Sociaal Cultureel Planbureau

Er is sprake van armoede wanneer iemand gedurende een langere tijd niet de middelen heeft om te kunnen beschikken over de goederen en voorzieningen **die in zijn samenleving als minimaal noodzakelijk** gelden

NIBUD ONDERZOEK

BESTAANSMINIMUM
ARMOEGRENS
14 NOVEMBER 2018

NIBUD REFERENTIEBUDGETTEN

- Begeleiden van mensen in financiële problemen, schuldhulpverlening
- Bepalen van beleid (bijstand)
- Basis voor normen kredietverstrekking
- **Basis voor armoedemetingen**

NIBUD ONDERZOEKSMETHODEN

- Budgetonderzoek
  - daadwerkelijke bestedingen
  - schrappen niet noodzakelijke bestedingen
- Lijst noodzakelijke goederen / diensten
  - groep experts
  - groep consumenten

NIBUD INDELING GOEDEREN EN DIENSTEN

1. Basispakket
2. Persoonlijk onvermijdbaar
3. Vrij besteedbaar

NIBUD BASISPAKKET INDELING UITGAVEN

- Vaste lasten
- Reserveringsuitgaven
- Huishoudelijke uitgaven

NIBUD MINIMUM VOORBEELDBEGROTING KEUZES

Net niet arm huishouden
Verschillende huishoudens
Pakket voor Bonaire
7 bijeenkomsten
Concept
Ministersdilemma

RESULTAAT NIBUD

Minimum voorbeeldbegrotingen NIBUD				
Bedragen per maand in dollars	vrouw	paar	aov alleen	aov paar
TOTAAL VASTE LASTEN	388	466	394	432
TOTAAL RESERVERINGSUITGAVEN	153	226	151	226
TOTAAL HUISHOUDGELD	381	684	357	644
TOTAAL UITGAVEN <i>excl. huur/hypotheek</i>	922	1376	901	1303
Huur of hypotheek	550	550	550	550
TOTAAL UITGAVEN	1472	1926	1451	1853

REGIOPLAN

Zomer 2016 moties Eerste en Tweede Kamer

Najaar 2017 opdracht aan regioplan

Juni 2018 rapport ijkpunt sociaal minimum CN

ONDERZOEKSVRAGEN REGIOPLAN

1. Wat is het social minimum op de drie eilanden.
2. Hoe verhoudt zich dat tot de inkomens.

ONDERZOEK NIBUD <> REGIOPLAN OVEREENKOMSTEN

- Basismandje met dezelfde indeling
- Noodzakelijke kosten levensonderhoud
- Expertgroep

ONDERZOEK NIBUD <> REGIOPLAN VERSCHILLEN

- Expertgroep beperkt ingeschakeld
- Schriftelijke enquête
- Gesprekken met 20 inwoners
- Werken met schattingen
- Ondergrens

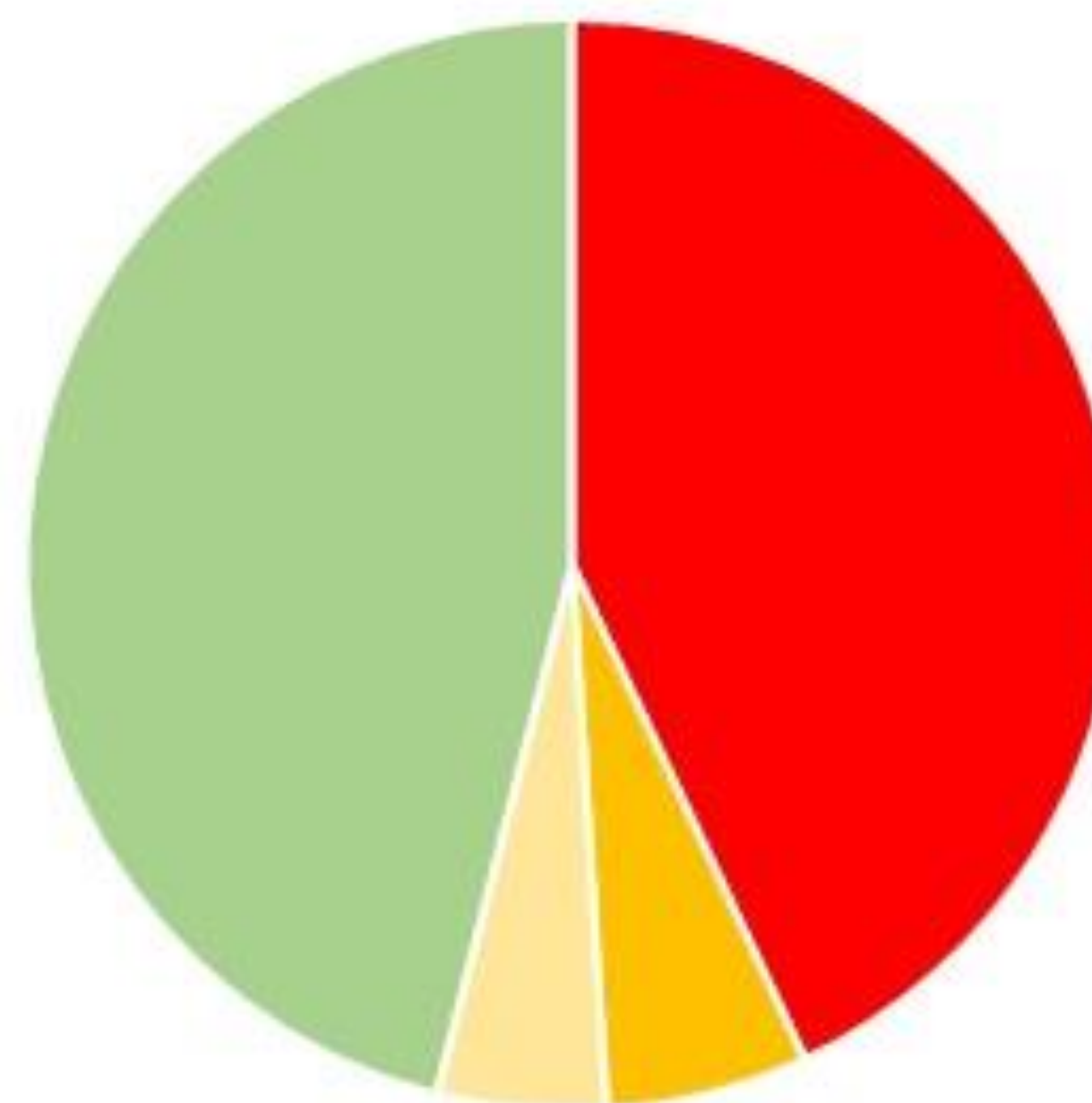
VERSCHILLEN NIBUD EN REGIOPLAN

Uitkomsten Nibud en Regioplan				
Bedragen per maand in dollars	vrouw	paar	aov alleen	aov paar
vaste lasten Nibud	938	1,016	944	982
vaste lasten Regioplan	962	1,133	962	1,133
reserveringsuitgaven Nibud	153	226	151	226
reserveringsuitgaven Regioplan	97	156	97	156
huishoudgeld Nibud	381	684	357	644
huishoudgeld Regioplan	290	546	290	546
totaal uitgaven Nibud	1,472	1,927	1,452	1,853
totaal uitgaven Regioplan	1,349	1,835	1,349	1,835
Ondergrens Regioplan	1012	1376	1012	1376

RELATIE MET VERPLICHT PENSIOEN

huishoudinkomens Bonaire t.o.v
referentiebudget

■ tot 90%   ■ 90% tot 101%
■ 101% - 111%   ■ boven 110%

**HEEFT U NOG VRAGEN?
BEDANKT**

**WIETZE KOOPMAN
CONSUMENTENBOND
UNKOBON**

14-11-2018

PENSIOENPLICHT ARUBA

Angel Bermudez

Voormalig minister Financiën Aruba

WAT IS PENSIOEN?

- Welke risico's?
- Basisvoorziening SVB
- Sociaal minimum

VOORGESCHIEDENIS

- Aruba < 1986
- Aruba > 1986 masterplan toerisme
- 1990/1991: AHATA + FTA
- 27-03-1992: PFTSA
Ca. AWG 100 million
9.500 participants
104% coverage
- 2009-2017: Sociale Dialogen
- Protocol 08-09-2011 : 75% werknemers: geen pensioenaanspraken...!
- **01-01-2012: LAP**

LAP

- Beschikbare premie systeem
- Koppeling AOV leeftijd
- Vrije keuze verzekeraar
- Premie:
  - 1⁰% - 1⁰%
  - 2⁰% - 2⁰%
  - 3⁰% - 3⁰%
- Deelnemers: inwoners werknemer > 18 jr

EVALUATIE SER 15-12-2017

MANCO'S LAP 1STE LUSTRUM

- Geen toezicht
- Geen controlemechanisme
- Geen centrale registratie w/n

CBA: pensioensparen?

BES: APR?

NL: pensioenstelsel 1st ter wereld!

Toereikendheid Toekomstbestendig Integriteit pensioenbestuur

BEDANKT

**ANGEL BERMUDEZ
VOORMALIG MINISTER
FINANCIEN ARUBA**

14-11-2018

PENSIOENPLICHT CURACAO

Servaas Houben

Voorzitter Dutch Caribbean Economists

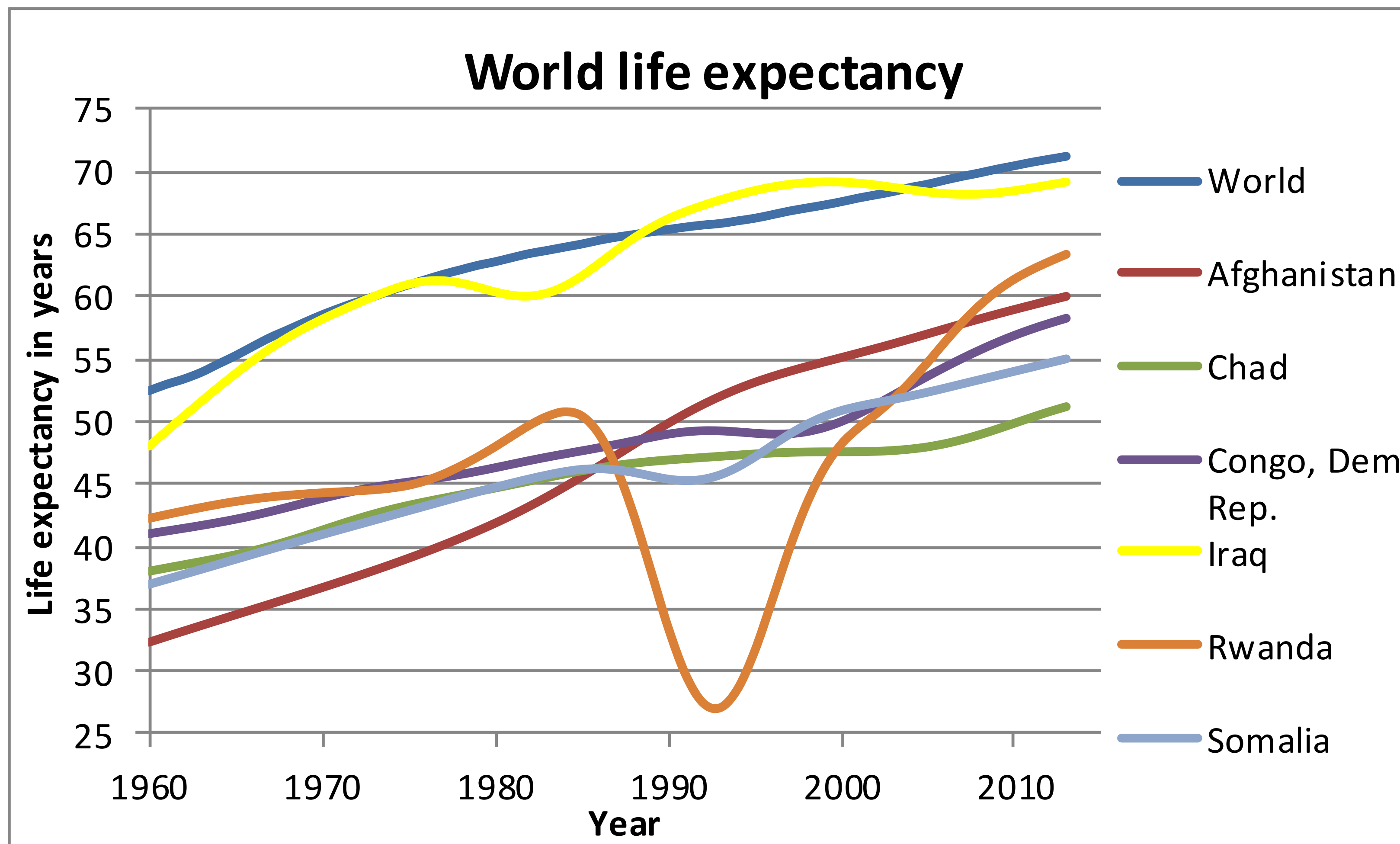
AGENDA

1. Levensverwachting
2. Demografische ontwikkelingen en AOV financiering
3. Wetsvoorstel verplicht basis pensioen Curaçao
4. SER reactie, economische overwegingen en tips

1. LEVENSVERWACHTING

Wereldwijde trend in langer leven, zelfs in conflictzones

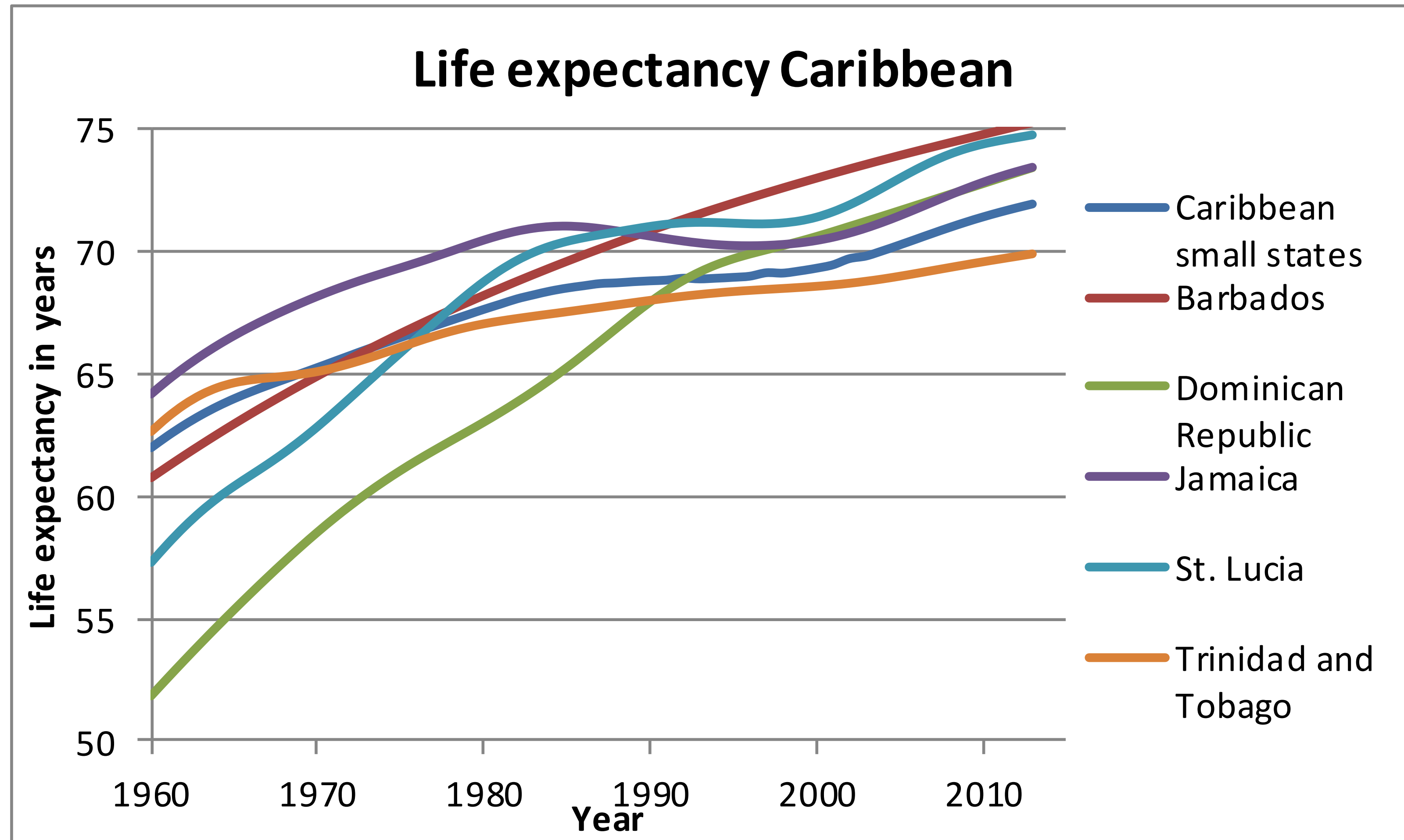

Bron: Worldbank

1. LEVENSVERWACHTING

Duidelijke trend langer leven in Caribisch gebied

Bron: Worldbank

1. LEVENSV ERWACHTING

- Wereldwijde trend in langer leven ook op Curaçao aanwezig
  - Phenox onderzoek 2015, over periode 2002-2012
    - Curaçao : + 2 - 3 jaar
    - Aruba : +1.5 – 2 jaar
- > Advies om prognose tafel (met trend) te gebruiken
- Aanzienlijk verschil tussen levensverwachting verzekerden vs niet verzekerden

Bevolking/ Verzekerd	Man	Vrouw
Curacao	74.0/ 81.1	80.9/ 85.4
Nederland	80.0/ 82.8	83.6/ 84.6

Buck tafel 2013-2013, kolom 2016
AG tafel 2014 – kolom 2016

Bron: Buck Consultants en AG

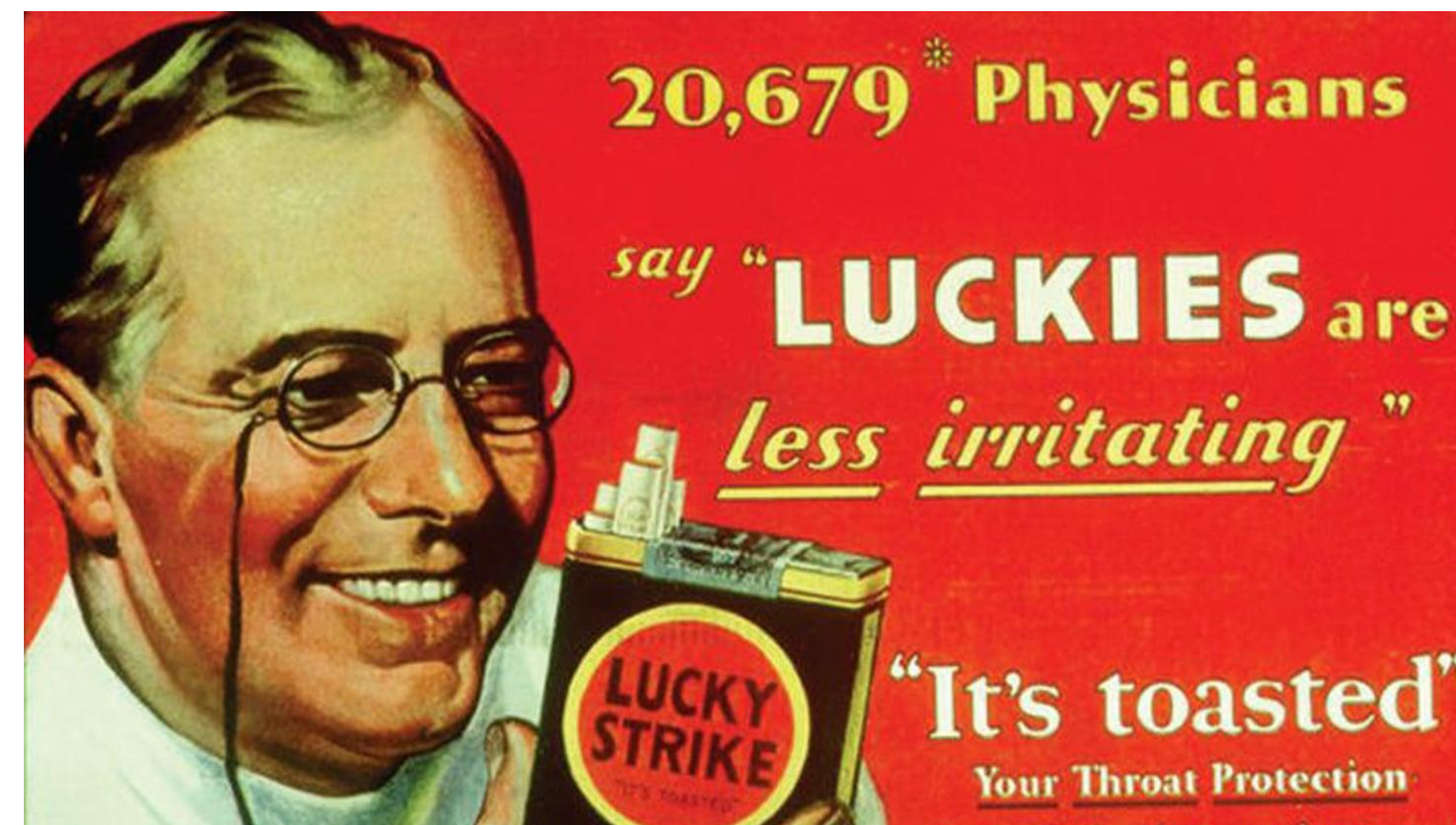
1. LEVENSV ERWACHTING

Overige factoren die levensverwachting beïnvloeden:

- Roken/niet-roken
- Opleidingsniveau
- Inkomen
- Gehuwdheidsstatus

Gevolgen langer leven (voor pensioen):

- Financiering:
  - i. omslagstelsel wordt duur
  - ii. Hogere pensioenleeftijd of pensioenleeftijd afhankelijk maken van levensverwachting (Barbados, West-Europese landen)
  - iii. Hogere premies, lagere pensioen uitkering
- Langer doorwerken, maar is dit maatschappelijk gezien mogelijk?
  - i. Parttime werken?
  - ii. Thuis werken?
  - iii. Mentoring?
  - iv. etc

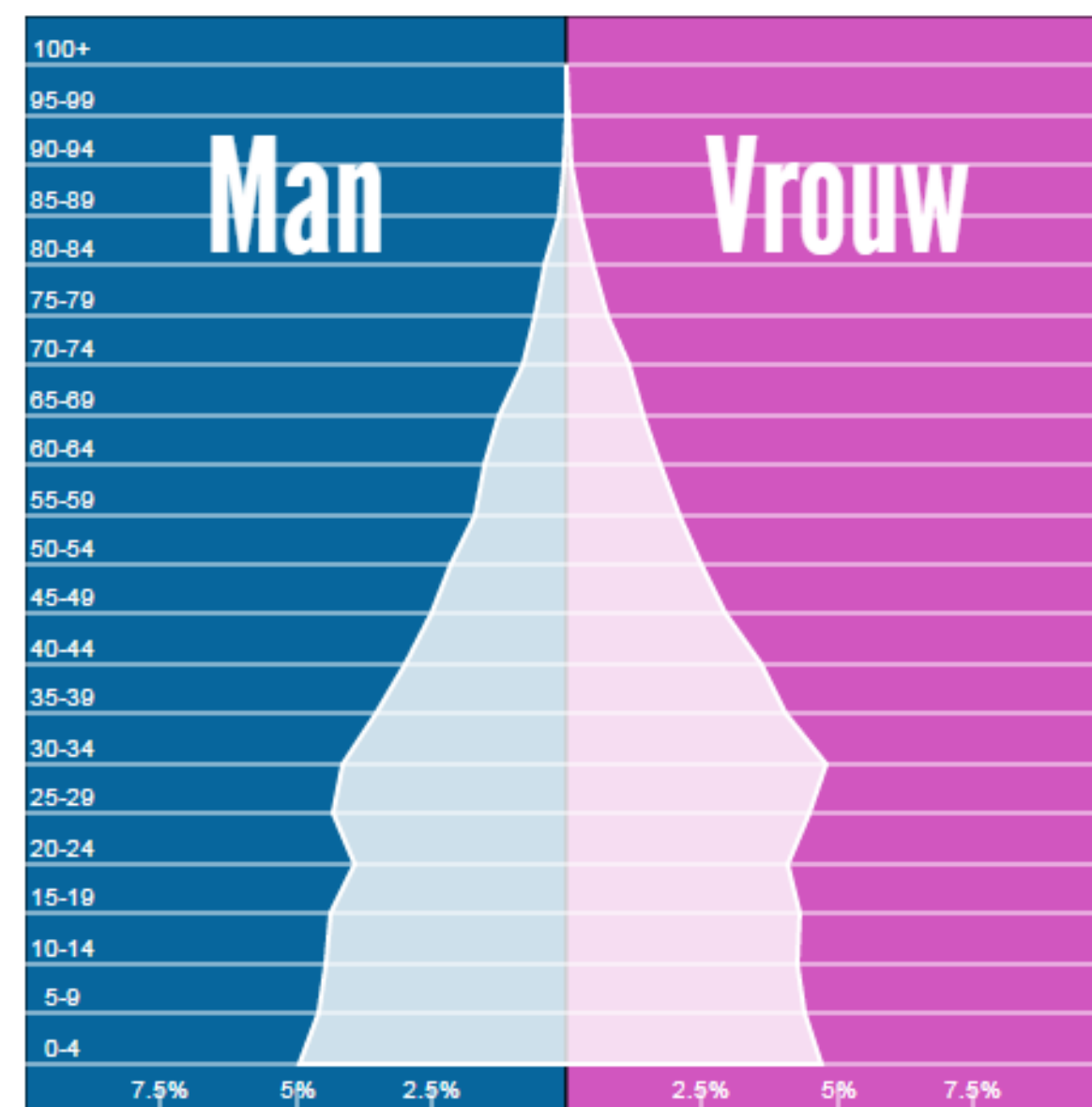

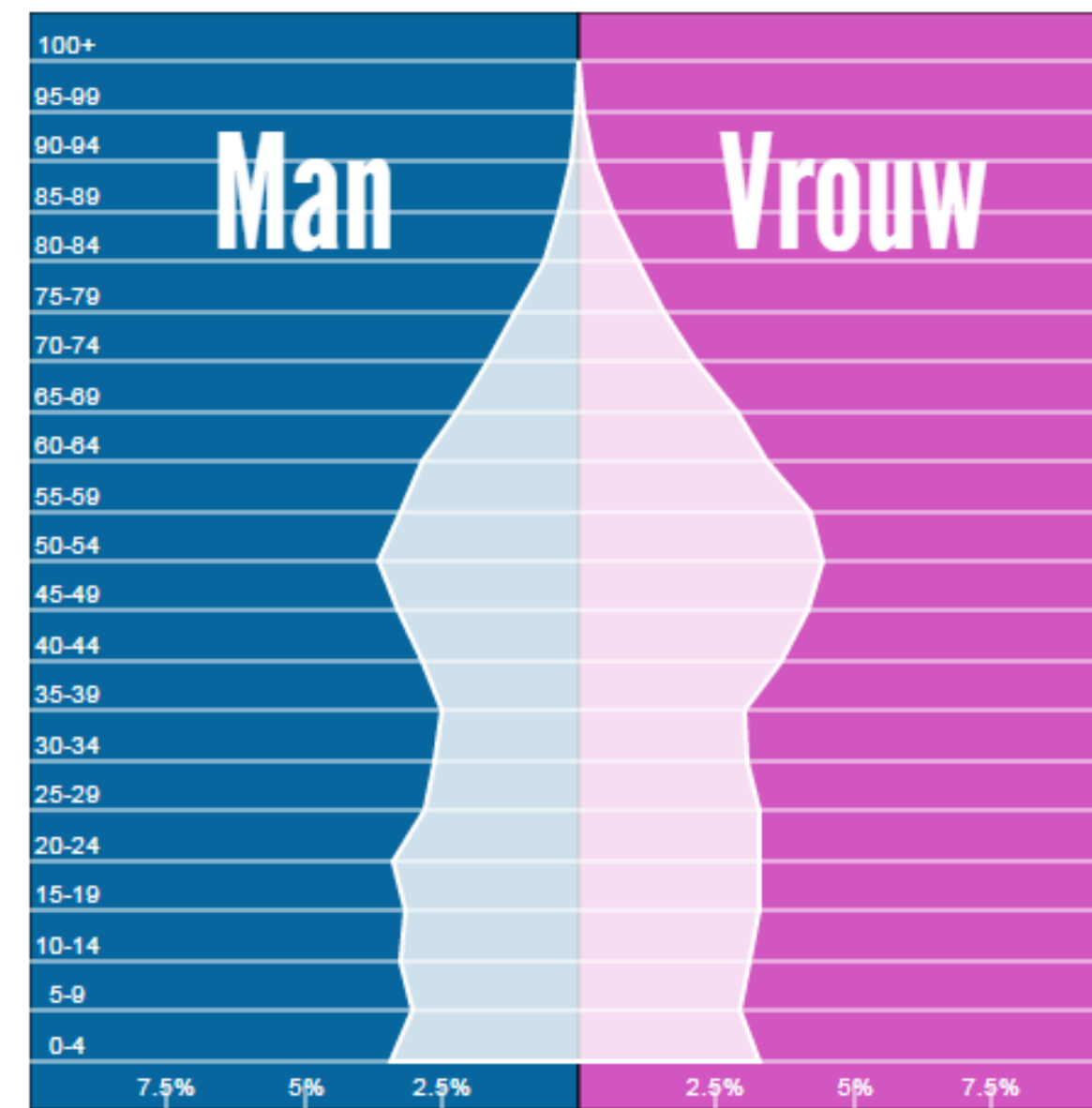
2. DEMOGRAFISCHE ONTWIKKELINGEN EN AOV FINANCIERING

BEVOLKINGSSAMENSTELLING

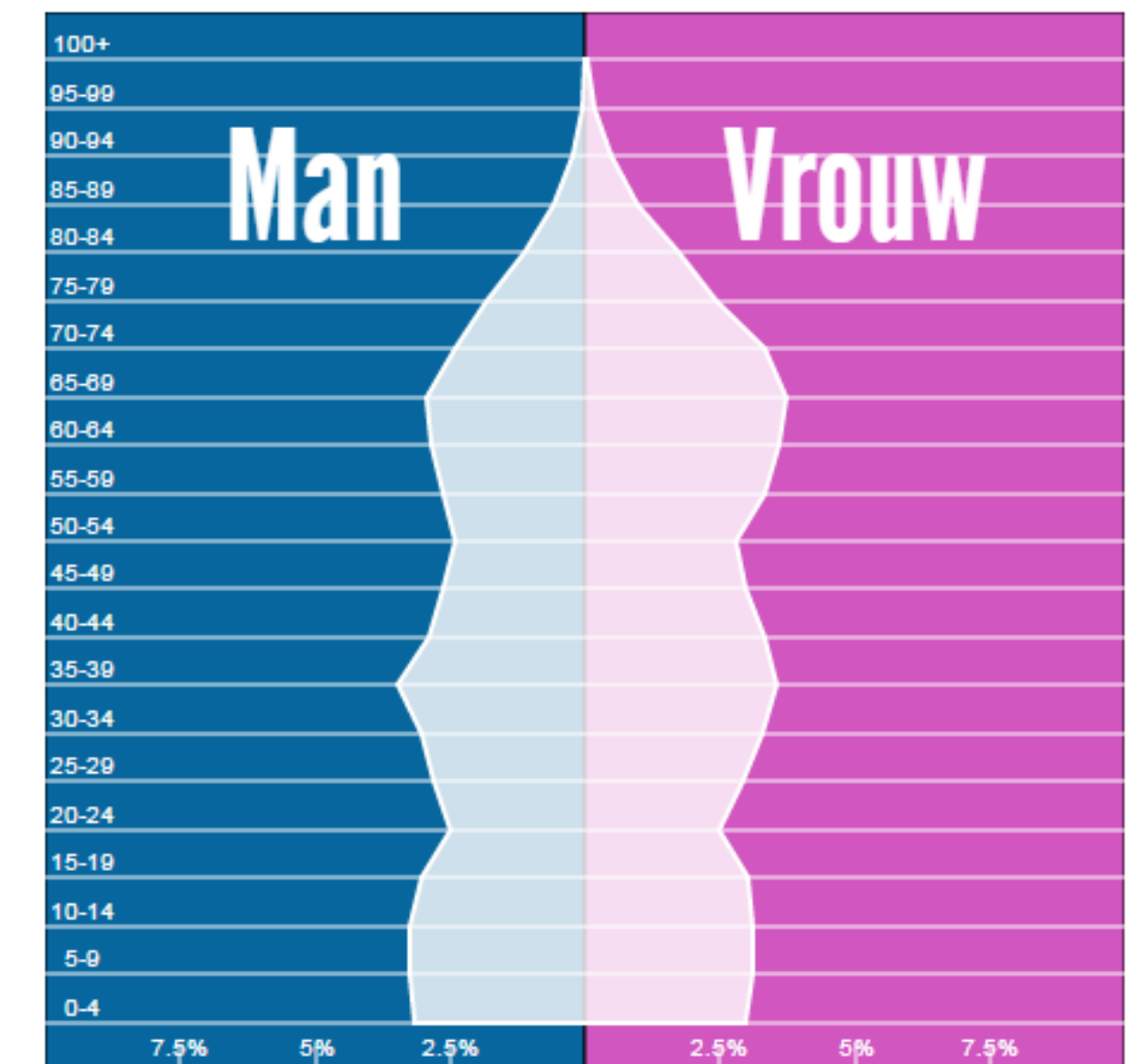
**Curaçao
1990**
Bevolking: **146.000**

**Curaçao
2015**
Bevolking: **157.000**

**Curaçao
2030**
Bevolking: **174.000**

2. DEMOGRAPHISCHE ONTWIKKELINGEN EN AOV FINANCIERING

AOV, PROBLEEM IN CIJFERS

We gaan naar een situatie waar de premiebetalers ten opzichte van de uitkeringen

naar een 1 op 2 verhouding gaan. Huidige premie 16%

Verhouding beroepsbevolking t.o.v ouderen (65-plussers):

Jaar	Verhouding	AOV premie%
2015	3.5	9.82%
2018	3.2	10.75%
2030	2.3	14.96%
2050	1.8	19.1%

Bron: CBS Curacao, AOV uitkering 860, salaris 2.500

2. DEMOGRAPHISCHE ONTWIKKELINGEN EN AOV FINANCIERING

AOV, FINANCIERINGSYSTEEM

- Jongeren kunnen voor ouderen in “solidariteitsfonds” sparen
- Probleem: de huidige premies zijn (meer dan) volledig nodig voor de huidige uitkeringen
- Er zal dus een aanvullende premie betaald moeten worden om deze uitkeringen te financieren
- Grondig onderzoek is vereist!

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

WAAROM PENSIOENPLICHT?

- Memorie van Toelichting:
  - i. Armoede val na pensionering:
    - * AOV eerste stap tegen armoede val, echter:
      - * Toekomstvastheid AOV onzeker
      - * AOV onder bestaansminimum

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

WAAROM PENSIOENPLICHT?

ii. Voordelen:

- * Tijdige start sparen oudedag (rente op rente)
- * Meer toekomstvast dan AOV
- * Spaarpot beschikbaar voor investeringen
- * Risico spreiding
- * Hoger besteedbaar inkomen werknemers tijdens pensionering

iii. Nadelen:

- * Arbeid duurer voor werkgever (negatief effect werkgelegenheid)
- * Lager netto inkomen werknemers (minder koopkracht) korte termijn
- * Ongunstige timing

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

VOORSTEL LANDSVERORDENING

- Defined Contribution (geen eindloon of middelloon regeling)
  - * 2 fasen:
    1. Opbouw : pensioenkapitaal opbouw
    2. Uitkering
  - * Eenvoudige oplossing:
    - + Premie inleg
    - Kosten
    - Risicopremie (overlijden en arbeidsongeschiktheid)
    - + Rendement (garantie rente en eventuele overrente/winstdeling)
  - * Op pensioendatum : met pensioenkapitaal levenslange uitkering inkopen
- Standaard pensioen opzet:
  - * Werkgever en werknemer komen pensioenregeling overeen
  - * Werkgever moet uitvoering aan pensioenfonds of verzekeraar uitbesteden

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

KANTTEKENINGEN LANDSVERORDENING

- Defined Benefit niet toegestaan? Pensioenfondsen buitenspel?
- Uitsluitend garantieproducten toegestaan: geen beleggingsproducten
- Garantie gedurende gehele looptijd verplicht: product nu niet verkrijgbaar
  - * Garanties duur -> gaan verzekeraars dit aanbieden (en wat bieden ze aan)?
- Onduidelijkheden regeling Nabestaandenpensioen
- Landsverordening verplicht pensioen omvat veel bepalingen die in algemene pensioenwetgeving thuishoren

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

REKENVOORBEELD

- Man: Minimumloon (ANG 1.589 per maand, ANG 19.069 per jaar)
- Start op leeftijd 25; pensioenleeftijd 65
- Administratie kosten 10%
- Werknemers en werkgevers bijdrage 3%
- Rendement 3% per jaar
- Meeverzekerd: premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid, nabestaandenpensioen (indien gehuwd)

3. WETSVOORSTEL VERPLICHT BASIS PENSIOEN CURACAO

REKENVOORBEELD VERVOLG

Pensioen bij 6% premie	
Gehuwd	2.124
Niet gehuwd	2.920

- Jaarlijkse AOV ($12 * 862 = 10.344$)
* Echter gemiddelde AOV is 8.143 per jaar
- AOV + Pensioen van ANG 2.124 samen: 65% van inkomen

4. SER REACTIE, ECONOMISCHE OVERWEGINGEN EN TIPS

ECONOMISCHE OVERWEGINGEN

- AOV sec onvoldoende om in bestaansminimum te voldoen
  - * Spaar gedrag in Caribisch gebied onder wereldwijd gemiddelde
  - * -> verplicht pensioen kan armoede val tijdens pensionering opvangen
- Is timing van invoermoment van belang?
  - * + economische stagnatie Curaçao -> arbeid niet nog duurder maken
  - * - economische stagnatie reeds 10 jaar op Curaçao -> hoe lang blijven wachten?
- Verplicht stelling noodzakelijk?
  - * 50% bedrijven hebben een pensioenregeling -> (fiscaal) meer promoten om (kleinere) bedrijven te overtuigen?
  - * Enkel pensioen of ook andere spaarmogelijkheden (bank etc) faciliteren?

4. SER REACTIE, ECONOMISCHE OVERWEGINGEN EN TIPS

TIPS INVOERING VERPLICHT PENSIOEN

- Leer van invoering verplicht pensioen Aruba
  - * Maar let op specifieke omstandigheden of technologische/administratieve ontwikkelingen
- Project van de lange adem
  - * Sinds 2008 discussies op Curaçao over verplicht pensioen
  - * Pensioen heeft nooit prio -> herhaling van noodzaak voor verplicht pensioen vanuit sector nodig voor succesvolle invoering

4. SER REACTIE, ECONOMISCHE OVERWEGINGEN EN TIPS

EIND CONCLUSIE

- Balans in employee benefits
  - * Te weinig vakantiedagen -> stress, te veel dagen -> verveling/bijbaantjes
  - * Balans zoeken in huidig en uitgesteld loon
    - * Balans tussen verschillende pijlers
      - * CUR: 1ste pijler beperkt (ANG862,0) -> opbouw 2de pijler stimuleren
      - * NL: 1ste pijler stevig (€ 818,75) -> meer individuele keuzevrijheid beschikbaar in andere pijlers

BEDANKT

**SERVAAS HOUBEN
DUTCH CARIBBEAN
ECONOMISTS**

14-11-2018

PANELDISCUSSIE

- Harald Linkels
- Norwin Willem
- Wietze Koopman
- Angel Bermudez
- Servaas Houben

STELLING

De marktpartijen moeten met een oplossing
komen voor verplicht pensioen

STELLING

Er is nooit een (economisch) goed moment om een
verplicht pensioen in te voeren

STELLING

Het is beter de AOV te verhogen dan een verplicht pensioen te introduceren

STELLING

Voordat we verder gaan met de de discussie over verplicht pensioen moet het CBS onderzoek doen naar het aantal werknemers dat pensioen opbouwt (en het niveau hiervan) op de BES eilanden

**HARTELIJK DANK VOOR
UW KOMST OP HET
CONGRES
VERPLICHT PENSIOEN?!**

14-11-2018